

Het vaste dienstverband is het waard om voor te strijden

Paul van der Heijden bestempelt het vaste contract in het vorige nummer van *S&D* als een anachronisme. De hyperflexibele arbeidsmarkt is volgens hem een voldongen feit. Maar is dat zo? Moeten we zomaar accepteren dat pakketbezorgers als zzp'er nauwelijks betaald krijgen en dat basisschoolleerkrachten via payroll-constructies op elk gewenst moment ontslagen kunnen worden?

ANNEMARIEKE NIEROP

Medewerker Wiardi Beckman Stichting

Paul van der Heijden verwijt het kabinet oogkleppenbeleid.¹ Dat zou krampachtig vasthouden aan de vaste dienstbetrekking als standaard arbeidsrelatie. Onze arbeidsmarkt is de laatste jaren drastisch en definitief veranderd door de massale opkomst van zzp'ers en flexwerkers. Maar wat doet het kabinet? Dat zet alles op alles om flexwerk te begrenzen en meer vaste banen te bevorderen. Instemmend bespreekt Van der Heijden recente rapporten van de Baliegroep en de AWWN waarin wél wordt aangedrongen op een structurele vernieuwing van het arbeidsbestel.²

De Wet Werk en Zekerheid (WWZ) die op 1 januari in werking is getreden, richt zich inderdaad vooral op het zekerstellen van de rechten van werknemers. Gepoogd wordt een einde te maken aan het eindeloos aanreiken van tijdelijke contracten. Oproepkrachten krijgen meer rechten en payrollers wordt dezelfde ontslagbescherming gegund als werknemers met een regulier dienstverband.

Ook het wetsvoorstel voor de aanpak van schijnconstructies dat minister Asscher vlak voor de kerst heeft ingediend bij de Tweede Kamer, dient ertoe werknemers te beschermen die aan de rafelranden van de arbeidsmarkt werken. Het meest in het oog springende onderdeel hiervan is invoering van ketenaansprakelijkheid voor het aan de werknemer verschuldigde loon. Een opdrachtgever die het werk heeft uitbesteed aan een onderaannemer zou hierdoor uiteindelijk aansprakelijk gesteld kunnen worden voor een correcte betaling van het loon van de werknemers die bij de onderaannemer in dienst zijn.

Je kunt dat 'volkomen uit de tijd' noemen – zoals in de inleiding bij het artikel van Van der Heijden gebeurt. Je zou het ook kunnen toejuichen dat het kabinet iets onderneemt tegen het gegoochel met flexibele arbeidscontracten en tegen de mogelijkheid om via aanbestedingsconstructies werknemers ver onder het cao-loon in te huren – een praktijk die

VIJF RECEPTEN VOOR BETER WERK

Annemarijke Nierop *Het vaste dienstverband is het waard om voor te strijden*

zo gangbaar geworden is dat zelfs Rijkswaterstaat zich eraan bezondigt, zoals vorig jaar aan het licht kwam bij wegwerkzaamheden aan de A2 en A4.³

We hadden de Waz nooit moeten afschaffen

Van der Heijden heeft gelijk: onze arbeidsmarkt is in relatief korte tijd drastisch veranderd. In retrospectief hadden we het misschien moeten zien aankomen. Vooral het tempo waarin dit gebeurde heeft ons overvallen. Dat heeft natuurlijk alles te maken met de economische crisis. Het aandeel vaste contracten blijft maar dalen, het aandeel flexcontracten blijft stijgen.⁴ En de groep zelfstandigen zonder personeel (zzp'ers) is explosief gegroeid. Eind 2014 waren er ruim 1,1 miljoen zelfstandigen – dat is één op de zes werkenden.⁵

Ter indicatie: nog maar tien jaar geleden werd de Wet arbeidsongeschiktheidsverzekering zelfstandigen (Waz) afgeschaft omdat zelfstandigen dachten zich beter particulier te kunnen verzekeren. Dat er ook kwetsbare zelfstandigen zouden kunnen zijn die bescherming op de arbeidsmarkt behoeven, daarvan leek niemand zich toen bewust. Zo snel kan het dus gaan. Hadden we maar vooruit kunnen kijken, dan hadden we nu de Waz nog gehad en waren de vele zzp'ers aan de onderkant van de arbeidsmarkt (zo'n 50% van de zzp'ers verdient minder dan € 25.000 per jaar⁶) nu tenminste verzekerd bij ziekte, tegen een zeer betaalbare premie.⁷

Herziening van het arbeidsbestel op een manier die recht doet aan de positie van alle werkenden is noodzakelijk – de AWWN en de Baliegroep hameren daar terecht op. Het is alleen onzinnig het groeiende leger zzp'ers als argument te gebruiken om mensen met een (flexibel) arbeidscontract geen betere bescherming te bieden. Je moet het één niet laten om het ander te doen. De beleidsmolens draaien noodgedwongen langzaam: draagvlak voor ingrijpende veranderingen

ontstaat niet vanzelf, politieke partijen moeten compromissen sluiten, werknemers- en werkgeversorganisaties staan tegenover elkaar én de samenleving moet er klaar voor zijn.

Het kabinet neemt ondertussen maatregelen om onwenselijke arbeidsomstandigheden en onderbetaling te bestrijden, ook van zzp'ers. Dat gaat weliswaar met kleine stapjes, maar het gaat tenminste wel de juiste kant op. De belangrijkste maatregel om de positie van kwetsbare zzp'ers te versterken komt met het wetsvoorstel om de Verklaring arbeidsrelatie (VAR) voor zelfstandigen te vervangen door een Beschikking geen loonheffingen (BGL). Opdrachtgevers krijgen hiermee veel meer verantwoordelijkheid om zelfstandigen op

Zo'n 50% van de zzp'ers verdient minder dan € 25.000 per jaar

een juiste manier in te huren. Als de zelfstandige achteraf toch meer als werknemer dan als zzp'er gezien moet worden – als sprake was van schijnzelfstandigheid, van een verkapt dienstverband – moet de opdrachtgever alsnog het cao-loon betalen, en voor de afdracht van loonheffing en sociale premies zorgen. Dit versterkt de rechtspositie van zelfstandigen ten opzichte van hun opdrachtgevers aanzienlijk.

De behandeling van dit wetsvoorstel in de Tweede Kamer is overigens aangehouden tot na de Statenverkiezingen, waarmee maar weer onderstreept wordt dat politieke veranderingen tijd kosten willen ze niet voortijdig stranden. Het is te hopen dat het kabinet na de verkiezingen genoeg daadkracht overhoudt om ook deze voorstellen uiteindelijk in wetgeving om te zetten.

Annemarieke Nierop *Het vaste dienstverband is het waard om voor te strijden*

Geen pasklare oplossingen

Dat ons arbeidsbestel niet op stel en sprong wordt aangepast aan de veranderde werkelijkheid is logisch gezien het feit dat er nog geen oplossing bedacht is die niet tevens grote nadelen kent. De groep zzp'ers is heel divers, en zzp'ers lopen weer tegen andere problemen aan dan mensen met flexibele en onzekere arbeidscontracten. En niet onbelangrijk: de mensen met vaste contracten hebben veel zekerheden te verliezen. Een oplossing voor de één betekent een verslechtering voor de ander.

De Baliegroep en de AWWN pleiten voor al dan niet (gedeeltelijk) verplichte collectieve regelingen voor alle werkenden, dus ook voor flexwerkers en zelfstandigen. Overeenstemming over hoe zo'n regeling precies vorm moet krijgen is er evenwel niet. Welke motieven liggen er bijvoorbeeld aan ten grondslag om iedereen verplicht deel te laten nemen aan een basispensioenregeling bovenop de AOW (op zich al een basisregeling op dat vlak), zoals de AWWN wil?⁸ En is het wel legitiem fiscaal onderscheid te blijven maken tussen ondernemers en werknemers als je ze voor de sociale verzekeringen precies hetzelfde gaat behandelen? Bovendien: als je kwetsbare zelfstandigen verplicht zich te verzekeren, daalt hun inkomen dan niet evenredig met de premie die ze moeten afdragen? En is de groep zzp'ers niet simpelweg te diffuus om er één formule op los te laten; wil je de zzp-internist echt hetzelfde behandelen als de zzp-thuiszorgmedewerker? Ook de consequenties van een basisinkomen (voorstel van de Baliegroep) zijn nog niet echt afgewogen.

Wat betreft de problematiek rond een sociaal vangnet voor zzp'ers zijn ook andersoortige oplossingen voorgesteld, waarin meer differentiatie wordt bepleit per sector. In zijn oratie uit 2012 maakt Gerrard Boot bijvoorbeeld het zinnige onderscheid tussen 'onafhankelijke' en 'afhankelijke' zzp'ers.⁹ Hij geeft er negen goed te hanteren criteria bij. Ongeveer de helft van het aantal zzp'ers is als afhan-

kelijk te typeren, stelt Boot. Hij wijst erop dat de verschillen per branche erg groot zijn. In plaats van alle zzp'ers verplicht onder collectieve verzekeringen te brengen, zou je daarom ook per branche kunnen kijken of dat nodig is. Zzp'ers in branches waar het aantal afhankelijke zzp'ers groot is, zouden alleen een VAR (of in de toekomst een BGL) van de Belastingdienst moeten kunnen krijgen als ze ook adequaat verzekerd zijn voor bepaalde risico's. Omdat dat voor veel zelfstandigen onhaalbaar (want onbetaalbaar) is, dienen in beginsel de werkzaamheden in die branches dan op basis van een arbeidsovereenkomst te worden verricht.

Van der Heijden zal het voorstel van Boot wel wegzetten als het heilig verklaren van het vaste contract. Maar als het vooralsnog niet mogelijk is bepaalde groepen werkenden op een andere manier te beschermen en te verzekeren dan via een arbeidsovereenkomst, wat is dan je alternatief?

Onderzoek

De Wiardi Beckman Stichting werkt op dit moment mee aan een onderzoek naar constructies rond arbeidsrelaties in drie sectoren waar de betaling en zekerheden van bepaalde werkenden onder druk staan: in het wegtransport, de pakketdienstsector en het primair onderwijs.¹⁰ Als alle wetsvoorstellen die minister Asscher heeft ingediend bij de Tweede en Eerste Kamer daadwerkelijk worden aangenomen, dan belooft dat voor werkenden in deze sectoren in elk geval verbetering.

Op basisscholen zijn jonge docenten de afgelopen jaren op grote schaal op payrollbasis ingehuurd teneinde het personeelsbeleid van de school te flexibiliseren. Die flexibiliteit kun je 'een nieuwe realiteit' noemen, maar je kunt deze ook bestrijden omdat de situatie onwenselijk is, alleen al vanuit het oogpunt van onderwijskwaliteit. De Wet Werk en Zekerheid biedt naar verwachting althans deels een uitkomst, doordat de constructie met inhuur

Annemarijke Nierop *Het vaste dienstverband is het waard om voor te strijden*

via payrollbedrijven scholen niet langer het voordeel oplevert dat ze docenten op elk gewenst moment kunnen ontslaan. Ook is het in het onderwijs, met dank aan deze wet, binnenkort niet meer mogelijk docenten na een reeks tijdelijke contracten drie maanden met 'vakantie' te sturen, om ze daarna opnieuw op tijdelijke basis in te huren.¹¹

Op termijn moet er structureel iets gebeuren, opdat scholen als zij financieel in de knel komen niet meteen beknijselen op de arbeidsvoorwaarden van het personeel. Docenten worden nu bijvoorbeeld ook onnodig vaak via salarisadministratiebureaus ingehuurd op basis van dagcontracten. Scholen verdedigen zich voor dergelijke praktijken met de stelling dat zij slecht functionerend vast personeel nauwelijks ontslagen krijgen: het arbeidsrecht voor deze groep zou veel te star zijn.

Hyperflexibiliteit kun je een nieuwe realiteit noemen, maar je kunt deze ook bestrijden

Vooraf jonge docenten zijn de dupe van deze patstelling. Omdat de overheid indirect de salarissen van onderwijzers financiert, is het niet heel ingewikkeld nog wat harder in te grijpen bij onwenselijke arbeidsrelaties in het onderwijs. Maar de tendens in de afgelopen decennia was nu juist om scholen meer eigen verantwoordelijkheid voor hun financiën te geven. En om te bezuinigen. Ergens moet het roer om.

Een structurele oplossing voor de arbeidsmarkt in het primair onderwijs zal er heel anders uitzien dan voor de pakketdienstsector. Veel bezorgers van postpakketten aan huis werken als zzp'er, maar werken voor één opdrachtgever en hebben weinig zeggenschap

over hun werk of hun uurtarief. Eigenlijk zijn ze verkapte werknemers. Invoering van de BGL zou weleens voor een sterke verbetering van de positie van deze werkenden kunnen gaan leiden. De kans is groot dat een aanzienlijk deel van hen weer in loondienst wordt aangenomen, waardoor ze meer zullen gaan verdienen en betere arbeidsomstandigheden en werktijden krijgen.

Maar de pakketbezorging is een sector waar ook breder en structureler gekeken moet worden naar oplossingen om werkenden te beschermen tegen onderbetaling. Want ook zelfstandige pakketbezorgers die geen verkapte werknemers zijn, verdienen vaak zo weinig dat ze niet kunnen rondkomen. Structurele oplossingen kunnen wellicht gezocht worden in het stellen van eisen aan de professionaliteit van koeriers¹² of door – in navolging van de voorstellen van Boot – voor de gehele sector verplicht te stellen dat zzp'ers zich verzekeren voor ten minste arbeidsongeschiktheid.

Nog een probleem dat hier speelt: pakketbezorgers die wel in loondienst zijn verliezen hun baan vaak lang voordat zij met pensioen gaan. Het werk is fysiek zwaar door het vele tillen en in en uit de bus stappen. Slechts een enkeling houdt het een arbeidsleven lang vol. Werkgevers voelen zich in de hoek gedrukt doordat ze ziek personeel nog jarenlang door moeten betalen. Een structurele oplossing voor de arbeidsverhoudingen in deze sector kan niet gevonden worden zonder dat rekening wordt gehouden met dit gegeven.

In het wegtransport staat de arbeidsmarkt weer op een heel andere manier onder druk. Nederlandse vrachtwagenchauffeurs ondervinden veel concurrentie op arbeidsvoorwaarden van Oost-Europese arbeidskrachten. Eén Nederlandse kost net zoveel als drie Roemeense chauffeurs.¹³ De ketenaansprakelijkheid die wordt beloofd met het wetsvoorstel aanpak schijnconstructies kan hier hopelijk een positief effect sorteren doordat ook opdrachtgevers van transportbedrijven uiteindelijk ver-

Annemarieke Nierop *Het vaste dienstverband is het waard om voor te strijden*

antwoordelijkheid gaan dragen voor een correcte betaling van het loon van chauffeurs die via tussenpersonen het werk verrichten. Structureel blijft dan wel nog steeds een harde concurrentie met zzp-chauffeurs uit Oost-Europese landen bestaan. Zolang de welvaartsverschillen binnen Europa groot zijn – en dat is volgens een optimistisch scenario nog wel de komende zestig jaar het geval¹⁴ – lijkt de enige manier om invloed uit te oefenen op deze arbeidsmarkt weerstand bieden aan de drang tot verdere liberalisatie van het Europese wegtransport.

Omgaan met de veranderde werkelijkheid

De arbeidsmarkt van tien jaar geleden met het vaste contract als uitgangspunt, die komt niet meer terug. Ook al heeft nog steeds het merendeel van de werkenden een vast contract, het is geen vanzelfsprekendheid meer, zeker niet voor de jongere generaties. Dat geldt niet alleen voor de ongeschoolde onderkant van de arbeidsmarkt. Hulp bij computerproblemen krijgen Nederlandse consumenten tegenwoordig in het Engels van Amit uit India. Redactiewerk dat tot voor kort door Nederlandse taalbureaus werd gedaan in dienstverband, loopt nu veelal via bureaus in Zwitserland en Ierland, met inhuur van onderbetaalde maar goed geschoolde Nederlandse zzp'ers. De fotograaf of journalist die nog een vast dienstverband krijgt, is een uitzondering. Zelfs Wientjes zei bij zijn afscheid als voorzitter van VNO-NCW dat flex in Nederland is doorgesloten. Dat doorschieten gebeurt in veel sectoren op andere manieren en om andere redenen.

Ons arbeidsbestel kraakt in zijn voegen, en ons sociale vangnet voldoet voor grote groepen werkenden niet. Ook de manier waarop we scholing voor werkenden nu (niet) geregeld hebben is niet meer van deze tijd. Komend jaar verschijnen er weer nieuwe studies van de WRR en de SER over de toekomst van ons arbeidsbestel. Hopelijk geven deze verder richting aan het debat. Maar willen we haast maken met hervormen, dan moeten we onder ogen zien dat echte veranderingen een prijs hebben. In het primair onderwijs wordt niet voor niets met kritische blik gekeken naar de grote zekerheden van oudere docenten. In de pakketdienstsector zal een hogere beloning voor arbeid onherroepelijk samengaan met een hogere prijs voor het bezorgen van pakketten aan consumenten. In het wegtransport hangen problemen van Nederlandse chauffeurs één op één samen met de grote welvaartsverschillen binnen een Europa met open grenzen.

Laat elke Nederlander met een vaste dienstbetrekking het komend jaar eens één week het werk doen van een 'afhankelijke' zelfstandige, bijvoorbeeld van een pakketbezorger. Of laat ze zelf eens proberen opdrachten binnen te halen als vrachtwagenchauffeur, of laat ze op basis van dagcontracten voor de klas gaan staan – elke dag op een andere basisschool. Opties genoeg; ook de thuiszorg, distributiecentra, de tuinbouw-, beveiligings- of schoonmaaksector zijn interessant. Zien is geloven, en daarmee komt hopelijk ook de wil tot verandering en de bereidheid daar offers voor te brengen.

Noten

- 1 Paul F. van der Heijden, 'Een arbeidsbestel voor alle werkende Nederlanders', *S&D* 2014/6, pp. 47-52.
- 2 Baliegroep (Leni Beukema, Ivo Kuijpers & Kick van der Pol), *Nieuwe verbintenissen. Contouren van een ander meerstromenland*, Amsterdam 2014; AWWN, *Nieuw sociaal beleid voor Nederland. Een verantwoorde weg naar groei*, Den Haag 2014.
- 3 Zie www.pvda.nl/berichten/2014/11/Geen+uitbuiting+bij+wegwerkzaamheden
- 4 Zie de website van het CBS, www.cbs.nl/nl-NL/menu/themes/arbeid-sociale-zekerheid/publicaties/arbeidsmarkt-voelvlucht/kortetermijn-ontw/vv-positie-werkring-arbeidsduur-art.htm

Annemariëke Nierop *Het vaste dienstverband is het waard om voor te strijden*

- (geraadpleegd op 13 januari 2014).
- 5 CBS, *Achtergrondkenmerken en ontwikkelingen van zzp'ers in Nederland*, cbs.nl, gepubliceerd op 1 december 2014, p. 7. Overigens heeft een aantal van deze mensen ook een dienstbetrekking. Het aantal mensen dat rondkomt van inkomsten als zzp'er is ongeveer 800.000 (www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/arbeid-sociale-zekerheid/publicaties/artikelen/archief/2014/2014-4230-ta.htm).
 - 6 CBS, *Achtergrondkenmerken en ontwikkelingen van zzp'ers in Nederland*.
 - 7 Voor de Waz-premie gold een flinke franchise waardoor voor ondernemers met een laag inkomen de premie laag of zelfs nihil was.
 - 8 Ook de AFM pleit hier overigens voor, zie: AFM, *Naar een toekomstbestendig tweede-pijlerpensioen*, Amsterdam 2015.
 - 9 G.C. Boot, *Zzp-ers: flexibiliteit, bescherming en zekerheid*, oratie Universiteit Leiden, januari 2012.
 - 10 De WBS verricht dit onderzoek in samenwerking met de wetenschappelijke bureaus van SP en GroenLinks, en met steun van de FNV en het WBS Europafonds.
 - 11 In de Wet Werk en Zekerheid is bepaald dat flexwerkers na twee jaar aanspraak kunnen maken op een vast contract (tot 1 juli 2015 is dat nog drie jaar). Tijdelijke contracten worden vanaf dan als opeenvolgend gezien als zij elkaar met een tussenpoos van zes maanden of minder opvolgen (dat is nu nog drie maanden). Er is veel kritiek op deze bepaling gekomen, omdat die er juist voor zou zorgen dat flexwerkers nóg kortere dienstbetrekkingen zouden krijgen, en ze na twee jaar op straat zouden staan in plaats van na drie jaar. Maar voor het onderwijs is het een zinnige regeling, omdat daar de lange onbetaalde zomervakantie nog weleens werd misbruikt om personeel niet in vaste dienst te hoeven nemen.
 - 12 Dat kan door voor al het commerciële vervoer in busjes een NIWO-verklaring te eisen. Nu geldt deze eis alleen voor chauffeurs met een wagen met een laadvermogen van meer dan 500 kg.
 - 13 Hersbach, K., & Van den Engel, A. (2014), *Cabotage in het goederenvervoer over de weg*. Eindrapport, Zoetermeer: Panteia, p. 12
 - 14 Zie: Paul de Beer, 'Een sociaal Europa, wie is tegen?', *S&D* 2014/2, p. 18. Bij de berekening dat het nog ruim zestig jaar duurt voordat sprake kan zijn van een gelijkwaardig niveau van welvaart binnen de Europese Unie, wordt uitgegaan van het scenario dat de economische groei in de armste lidstaten van de EU jaarlijks 3% hoger is dan in de rijkste lidstaten.